

MEHMET DİLBAZ

KAYBOLAN TARİHİN PEŞİNDE

TİMAŞ

KAYBOLAN TARİHİN PEŞİNDE
MEHMET DİLBAZ

TİMAŞ YAYINLARI | 4777
Popüler Tarih 44

EDİTÖR

Zeynep Berktaş
Samet Altıntaş

KAPAK TASARIMI
Yasin Çetin

SAYFA TASARIMI
Hüseyin Özkan

1. BASKI

Ekim 2019, İstanbul

ISBN

ISBN 978-605-08-3165-8

9 786050 831658

TİMAŞ YAYINLARI

Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24 Faks: (0212) 512 40 00
P.K. 50 Sirkeci / İstanbul

timas.com.tr

timas@timas.com.tr

facebook.com/timasyayingrubu

twitter.com/timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 12364

BASKI VE CİLT

WPC Matbaacılık

Osmangazi Mah. Mehmet Deniz Kopuz Cad. No: 17-1 Esenyurt/İstanbul

Telefon: (0212) 886 83 30

Matbaa Sertifika No: 35428

YAYIN HAKLARI

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak

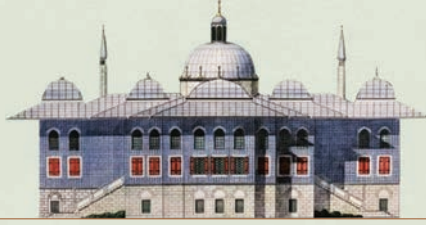
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.

İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

İçindekiler

Abbasağa Parkı	15
Ayaspaşa Mezarlığı	20
Aziziye Karakolu	27
Beşiktaş Mevlevihanesi	33
Beşiktaş Sinan Paşa Hamamı	41
Çağlayan Sarayı	45
Dolmabahçe Saray Tiyatrosu	54
Fatma Sultan Camii.....	61
Galata Rabia Gülnûş Emetullah Valide Sultan Camii	65
Hügnen Konağı.....	70
Mir-i Ahur (İmrahor) Kasrı	76
Kasımpaşa Mevlevihanesi	82
Kırk Çeşmeler	87
Koşu Köşkü.....	94
Lykos (Bayrampaşa) Deresi.....	99
Mecidiye Köyü	104
Mehmed Emin Âlî Paşa Sarayı.....	112
Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camii	119
Miskinler Tekkesi.....	128
Oğlanlar Tekkesi	134

Poligon Sarayı	139
Rumeli Hisarı Kaleiçi Mahallesi	146
Saraçhane Mahallesi	151
Sarayburnu Tıbbiye (Yedekçiler) Mescidi	160
Şişhane Mezarlığı	164
Taksim Bahçesi	170
Tepebaşı Dram Tiyatrosu	176
Tophane Kışlası	182
Üsküdar Kısıklı Tramvay Hattı	189
Zeynep Hanım Konağı	195

İSTANBUL'UN KAYBETTİKLERİ

Eski yapıtları büyük ölçüde ayakta kalmış olsa bile dünyanın bütün şehirlerinin ruhu değişebilir. İlk gittiğinizde mistik bir ruh telkin eden bir şehir, sonraki gidişlerimizde -asra ayak uydurur biçimde- daha çağdaş ve önceki ruhu kaybolmuş bir şehir olarak görünebilir bize. Bu kayboluş, savaşların yakıp yıkıcılığı veya toplumun değişmesiyle olur. Kendimden örnek vereyim: Kartpostallarda “şapkalı ve uzun paltolu şahısların doldurduğu” mekânlar olarak tasvir edilen Berlin caddelerini 1969’da bizzat gördüğümde, İkinci Dünya Savaşı sonrası yıkımlarının hüznüyle yaşayan bir şehirle karşılaşmıştım; tasvirlerdeki şahısların yerini, savaşın ardından gelen hüzn almıştı adeta.

1968’de başlayan ve tüm üniversiteleri etkisi altına alan sözde devrimci gençler hareketi küçük bahanelerden büyük gösteriler çıkarmak istiyorlardı. İşte böyle bir gösteri gününde bizden biraz farklı bir durumla karşılaştım: Elinde alışveriş çantası bulunan beyaz saçlı, yaşlı bir hanım, bir genci durdurup, “Ne yapmak istiyorsunuz?” diye sordu. Söz konusu genç de ona ciddi ciddi cevaplar verdi. En sonunda yaşlı teyze, bizde de sık sık verilen bir tepkiyle Doğu Berlin doğrultusunu göstererek, “İsterseniz Doğu’ya gidin, orada yaşayın.” karşılığını verdi. Genç eylemci de konuşmayı keserek ağır bir söz söylemeden arkadaşlarının yanına koştu.

30 yıl sonra Berlin'i tekrar gördüm. Duvarı aşmak isterken vurulanlar için ağıt yakan, hüznü sözler duyulmuyordu; duvar yıkılmıştı çünkü. Üstelik o bölgenin herhangi bir yerinde, "Burada şu yaştaki şu isimdeki genç, Batı'ya geçmek isterken vuruldu" gibi bir yazı veya siyah bir çelenk de yoktu. 1969'da yere bir kâğıt atılmış olması hayali bir şeydi. Kayzer Wilhelm Anıt Kilisesi önünde bulunan ve kilise kalıntısına yükselen basamakların üzerine birbirleriyle bile az konuşan Hippiler oturmuştu. Ahmet Haşim kuşları gibi, onların da ne zaman kalkıp gidecekleri belli değildi. 1999'da Berlin nüfusu artmış ve kalabalık caddelerinde yere atılmış izmaritler görülmeye başlamıştı. Şehri son görüşümde, yani 2012 yılında, yalnız yabancılar değil Almanlar bile kaldırıma bağdaş kurmuş bir kişinin önünde duraklıyor ve, "Bul kararı al parayı" gibi bir şans oyunu oynuyorlardı. Havel Nehri'ndeki ördek sayısı da bir hayli azalmıştı.

Şehirlerin manevi havasının değişmesi bazen savaşlar, bazen de yöneticilerin ve halkın yanlış davranışlarıyla ya da göçlerle olur. Almanya'daki değişimin nedeni, yanlış davranışlardan çok İkinci Büyük Savaş ve göçlerin doğurduğu sonuçlardı.

Şehirlerdeki manevi değişim ile fiziksel değişimler sürekli etkileşim hâlinindedir. Bir şehrin ruhunu yok eden sadece buhranlar ve toplumsal travmalar değildir. Şehrin yapılarının yok olması da şehrin ruhunu değiştirir. Bununla birlikte şehir sakinlerinin davranışları, bilinci, değişen algısı ve refleksleri de şehirlerin fiziksel özelliklerini -binalarını, ağaçlarını vs- sürekli olarak etkiler. Mesela Prag'ı ele alalım: İkinci Dünya Savaşı'nın yokluk ve acılarını yaşamış bir şehir... Yarım yüzyıla yakın bir süre komünist rejim ile idare edildi. Komünist rejim ortadan kalktıysa bu tarihî şehir, bir kardinal heykelinin burnuna bile tek bir balyoz indirilmeden bırakılmıştı, eski Prag olarak tarihî seyrine devam ediyordu. Sovyetler Birliği ortadan kalkınca da Kremlin'deki yapılar veya Kremlin Metro İstasyonu'nun dünyaca meşhur tezyinatı zarar görmemiş olarak duruyordu. İngiltere'de de hiçbir parti, "İşçim köylüm ev bulamazken bu

Hyde Park neden böyle duruyor?” deyip Hyde Park’ı inşaata açmadı.

Dünya üzerinde tarihî ağırlığı ve ruhu bulunan daha pek çok şehir var. İstanbul da bunlardan biri şüphesiz. Mehmet Dilbaz Bey de bu kitapta İstanbul’un yok olmuş yapıt ve mahallerini anlatacak bize...

Sahip olduğu her kilmotre toprağıyla tarihî bir önem arz eden, üzerinde devletler kurulup devletler yıkılan, pek çok medeniyete ev sahipliğı yapan Tükiye’de ve İstanbul’da yok olmuş, yok edilmiş veya yok olup gitmesine göz yumulmuş daha nice eser, semt, kabristan, park var... Neden böyleyiz? Bu sorunun cevabını vermek çok uzun süreceğı gibi bir kitap önsözünün yetkilerini de aşar. Bu yüzden sözü kısa tutuyor, Mehmet Dilbaz Bey’e emekleri için teşekkür ediyorum.

H. Hüsrev Hatemi

ÖNSÖZ

“Tarihî eserlerini kaybetmiş bir şehir,
anılarını kaybetmiş bir adam gibidir.”

Graeme Shankland

Yaşadığımız topraklarda uzun yıllar önce başka medeniyetlerin de var olduğuna ve bu toprakların yıllarca pek çok eseri barındırmış olduğuna dair elimizde tarihî kaynaklardan ve fotoğraflardan başka hiçbir veri yok...

“Kaybolan Tarihin Peşinde” hareketi işte tam da bu noktada başladı ve tarihe ilgi duyan bir avuç insana ulaşmayı hedefledi. 2013 yılında başlayan bu kültür hareketinin amacı hem kadim zamanlarda coğrafyamızda vücut bulmuş tarihî eserleri tanıtmak ve hem de harabe halinde olsalar dahi günümüze kadar yaşamayı başarabilmiş bu eserlerin nesillere aktarılması hakkında neler yapılması gerektiğini saptamaktır.

Başta bireysel olarak kütüphanelerden kaynak eserlerin bir sonraki toplanması ve İstanbul’un sokak sokak taranarak yıkıntı halindeki tarihî eserlerin tespit edilip sosyal medyada yayınlanması ile başlayan bu hareket, şimdilerde yüz bine yaklaşan tarih sevdalısı takipçisiyle ile çığ gibi büyüyor.

Bugün “Kaybolan Tarihin Peşinde” hareketi, etkin takipçi kitlesinin de desteği ve yardımıyla ile günümüz eserlerine sahip çıkma adına bir “kamuoyu” oluşturmuştur. Gerek bireysel gayretlerle gerekse kamuoyu olarak dikkat çekilen bu hususlar

yalnızca sosyal medyada yer almakla sınırlı kalmamış, çoğu zaman toplumsal fikir birliğine dönüşerek ilgili mecraları tarihî eserleri koruma ve yaşatma konusunda harekete geçirmiştir.

Mekânlar, toplumsal ve kentsel değişimin azizliğine uğrayarak kaybolursa da mekânların hafızasında yaşayan kadim zamanların hikâyelerini yaşatmaya niyet ettik. Şimdi elinizde bulunan bu kitap, mazisinden bihaber yürüdüğünüz sokakların ve hikâyesini bilmeden yanlarından geçip gittiğiniz yapıların, mekânların hafızasına terk edilmiş hikâyesidir. Biz bu kimi hazin mekân hikâyelerini, evlatlarımıza bırakacağımız “şimdi”yi muhafaza etme ve sahiplenme adına bilinir kılmayı arzu ettik.

Çünkü şehir yalnızca atalarımızın bize mirası değildir; aynı zamanda şehir çocuklarımızın bize emanetidir...

Mehmet Dilbaz
İstanbul, 2019

Abbasğa Parkı

♦ YAHUT MEZARLIĞI... ♦

Jstanbul'un Beşiktaş semtinde ulu çınarların gölgelediği, içinde yürüyüş yollarının, bisiklet parkurlarının bulunduğu, yaklaşık on dönüm alana yayılmış güzel bir park vardır. Beşiktaş müdavimleri burayı iyi bilir; bilhassa yaz akşamlarında ulu çınarların gölgelendirdiği bu parkın serinliği genç yaşlı herkesi kendine çeker.

Sadece Beşiktaş'tan değil, İstanbul'un pek çok bölgesinden insanlar Abbasğa Parkı'na sükün eder. Burada yaz mevsimi boyunca Beşiktaş Belediyesi tarafından konserler verilir, yazlık sinema ve tiyatro gibi pek çok etkinlik düzenlenir. Temizlik görevlileri ise her etkinliğin ertesi sabahında buradan çöplerle birlikte yüzlerce içki şişesi ve atık toplar.

“Sıradan bir park işte, buranın diğer parklardan ne farkı var?” diyeceksiniz.

Abbasğa Parkı'nın 1939 senesine kadar olan hikâyesine bir göz atalım.

Abbasğa Mezarlığı'nın dış görünüşü

“Avcı Mehmed” olarak da bilinen Sultan IV. Mehmed döneminde, hayırseverliği ile sarayda nam salmış bir Darüssaade ağası vardır. Adı Abbas bin Abdürrezzak olan bu ağa, “Abbas Ağa” olarak tanınır. XVII. yüzyıl ortalarında Topkapı Sarayı’nın en ünlü ağalarından biri olan Abbas Ağa, Hatice Turhan Sultan’ın has dairesinde yetişir ve sultanın oğlu Avcı Mehmed’in üzerindeki etkisi nedeniyle 1668 yılında Kızlarağası olur. Darüssaade ağaları haremî yönetmenin yanı sıra Haremeyn vakıflarının nazırlığını da yaparlardı. Bu nazırlıkta, padişah ve üst düzey devlet ricâlinin Haremeyn’deki vakıflarının yönetimine bakılırdı. Osmanlı’da okuma-yazma ve öğrenme yaşına gelmiş şehzadeler için düzenlenen Bed-i Besmele töreninden sonra şehzadenin kalan eğitimine Darüssaade ağasının dairesinde devam edilirdi.* Sahip oldukları bu imtiyazlar sebebiyle önemli gelirlere de sahip olan Darüssaade ağaları hayır işlerine de önem verirler, çokça hayır yaparlardı.

Darüssaade ağası hayırsever Abbas Ağa, 1672 yılında saraydan emekli edildi. Akabinde Mısır’a gönderildi ve burada

* Bu törende minik şehzade şeyhülislamın huzurunda elif’ten be’ye kadar okur, akabinde şeyhülislamın elini öpmek için hamlede bulunur. Şeyhülislam ise elini öptürmez ancak şehzadenin omzundan öper. Akabinde sadrazam şehzadeye bir süslü bir kese içinde elifba cüzü hediye eder.

vefat ederek İmam Şafi'nin kabrine defnedildi. Payitaht'tan gönderilmeden önce Beşiktaş Köyü'nün hemen üst kısmında Abbasağa Camii'ni, Abbasağa Çeşmesi'ni ve 1909'da bölgesel bir yangında yok olan Abbasağa Mahalle Mektebi'ni yaptırdı.

Abbas Ağa'nın yaptırdığı cami ile aynı dönemde mahallede bir de mezarlık kurulmuş ve kurulan bu mezarlık zamanla Beşiktaş Köyü Mezarlığı olarak gelişmeye başlamıştı. XVII. yüzyılın sonlarından itibaren giderek büyüyen mezarlık, XX. yüzyılın başlarında etrafı duvarlarla çevrili orta büyüklükte bir mezarlık görünümü almıştı. Hamûşân, genellikle semtin sakinlerinden ve büyük zatların kabirlerinden oluşmaktaydı.

1939 yılında dönemin Belediye Başkanı Lütfi Kırdar tarafından Prost Planı* uygulaması çerçevesinde verilen talimat ile Abbasağa Mezarlığı'nın kaldırılmasına karar verildi. Alınan karar doğrultusunda, mezarlığa yakın zamanda defnedilenlerin başka mezarlara nakledilebilmesi için defin sahiplerine belirli bir süre tanındı. Bu süre içerisinde yaklaşık iki yüz naaş başka kabristanlara nakledildi. Devamı, "acı" olarak niteleyebileceğimiz olaylar silsilesiydi...

Mezarlığın kabir taşları sökülüp duvara dizilmiş

* Atatürk döneminin sonlarında (1922-1938) Nazım Planı oluşturma göreviyle İstanbul'a çağırılan Henri Prost'un getirdiği çözüm önerileri ve planlama, Demokrat Parti döneminde (1959-1960) uygulamaya konulur.

*Ne hazin bir görüntü. Mezarlar açılmış,
kemikler üstüste yığılmış*

*Mezarların kapak taşları
bir köşeye yığılmış*

*Mezar taşları kırılıp Balmumcu'da açılan
kireç kuyularına taşınmış*

Önce, mezarlıkta bulunan tüm mezar taşları toplatıldı. Sonrasında tarihimiz, manevi değerlerimizin adeta hiçe sayıldığı bir olaya şahit oldu.

Mezarlıktaki tüm kabirler açıldı ve mezarlardan çıkarılan kemikler* parkın alt kısmına açılan büyük bir çukurun içine gömüldü.

Yapılan eylemler bu kadarla da sınırlı değildi.

Ecdad kemikleri açılan toplu mezara istiflenirken, sökülen kabir taşlarının bir kısmı da inşa edilen yeni parkta merdiven basamağı olarak kullanıldı. Kalan taşlar ve mezarlara ait mermer kapaklar Balmumcu yakınlarındaki kireç kuyularına taşındı ve orada eritilerek yok edildi.

İnsana gösterilmeyen saygı ve hürmet elbette bitki ve nebatata da gösterilmedi. Mezarlığın içindeki yüzlerce servi ağacı, mezarlığın kasvetli havasını değiştirmek adına kesildi. Eski "Abbasğa Mezarlığı"nın

* Gayriresmî bilgilere göre bu mezarların sayısı beş bini bulmaktadır.

üzerine çam, mızı, taflan, atkestanesi ve palmiye ağaçları dikildi. Yeşillendirilen bu mekân, sonrasında “Abbasağa Parkı” adıyla hizmete açıldı.

1950’lerde çekilen yandaki fotoğrafta, Balmumcu Garnizonu yakınlarında bulunan bir grup mezar taşı görülür. Taşlar her nasılsa katliamdan arta kalmayı başarmıştır.

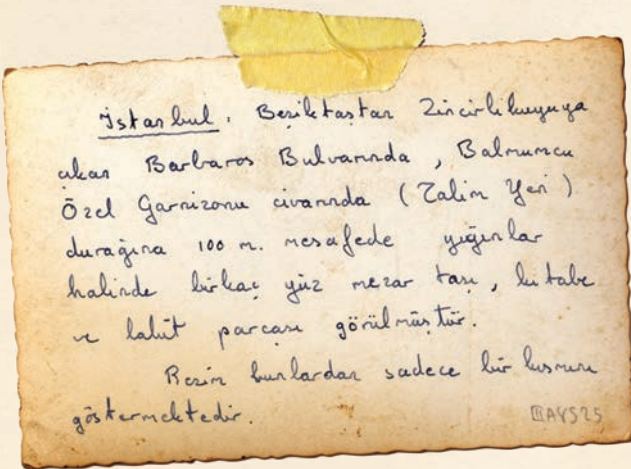

Abbasağa Mezarlığı'nın parka dönüştürülmüş hali

Fakat bu mezar taşlarının da akıbeti de bilinmemekte, nerede olduklarına dair elimizde herhangi bir veri bulunmamaktadır.

İşte bu, hikâyesini bilmeden üzerinden yüzlerce kişinin gelip geçtiği topraklarından sadece birinin, mezarlıktan parka evrilen “Abbasağa Parkı”nın hazin tarihçesidir.

“Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı” diyen Üstad Mehmed Âkif’e rahmet olsun...

Balmumcu'da bir grup mezar taşının tespit edildiğine dair bir not

Ayaspaşa Mezarlığı

KONSOLOSLUĞUN BAHÇESİNDE ♦ KALAN MEZARLAR... ♦

Güçlü surlarla çevrili olan Galata bölgesinde, Bizans döneminde Cenevizlilere ait bir ticaret kolonisi oluşur. İstanbul kuşatmasında Fatih'e lojistik destek sağlayan bu koloni, fetih sonrasında da ticari imtiyazlarını kullanmaya devam eder. O dönemlerde Galata surlarının dışındaki bağ-bahçelik alanlara pek rağbet göstermeyen Türkler, Okmeydanı ve Kâğıthane vadisine kadar uzanan bölgeyi av sahası olarak kullanırlar.

XV. yüzyılda tahta çıkan II. Bayezid, bir gün avlanmak amacıyla Galata bölgesine gider ve yorulunca da bu civarda istirahat eder. Burnuna gelen gül kokularından etkilenen padişah, kokunun kaynağını merak eder ve keşfe çıkar. Kokunun, "Gül Baba" isimli bir dervişin bağından geldiğini gören padişah, daha sonra bu alana bir okul yaptırır. Bu okulun, günümüzdeki Galatasaray Lisesi'nin temelini oluşturduğu bilinmektedir.

Ayaspaşa Mezarlığı'nın havadan görünümü

Kanuni Sultan Süleyman dönemi sadrazamlarından Ayas Paşa da Taksim civarına bir konak yaptırır ve bu civardaki büyük araziler de paşanın vakfına tahsis edilir.

Beyoğlu bölgesinin gelişimi, takriben XIX. yüzyılın başlarına rastlar. Bu dönemde Taksim'deki su maksemelerinin devamı tamamıyla ıssız bir alanı oluşturduğundan, bu bölgede herhangi bir yapılanma bulunmaz. Yalnızca Taksim'den başlayıp Gümüşsuyu'ndan devam ederek Dolmabahçe'ye inen yamaçların bir kısmı ve diğer kolda günümüz Harbiye'sine kadar olan tüm arazi, mezarlıklarla kaplıdır. Burada sadece Müslüman

Ayaspaşa Mezarlığı ve Cihangir Camii

Ayaspaşa Mezarlığı'nın içi

mezarlıkları değil, Elmadağ kısmında Ermeni Gregoryen Mezarlığı, Gümüşsuyu'ndan Dolmabahçe yönündeki sağ tarafta ise Katolik Mezarlığı bulunur. Taksim'den Gümüşsuyu Askerî Hastanesi'nin olduğu ve günümüzde Alman Konsolosluğu'nun bulunduğu alandan Dolmabahçe'ye inen sırtlara kadar tüm arazi Müslüman mezarlığıdır. Alan, mekânın ilk sahibi olan Ayaspaşa Vakfı'ndan dolayı "Ayaspaşa Mezarlığı" ismini alır.

*Dolmabahçe Sarayı'nı gösteren
bu fotoğrafta tepede Ayaspaşa
Mezarlığı ve Alman
Konsolosluğu görülüyor*

Ayaspaşa Mezarlığı'nın Doğu kısmı

XIX. yüzyılının ortalarına gelindiğinde Ayaspaşa Mezarlığı, gelişmekte olan Beyoğlu bölgesi için hem resmî kurumların hem de özel şahısların iştahını kabartmaya başlar. Mezarlığa ilk darbe, Sultan Abdülmecid'in talimatı ile Dolmabahçe Sarayı inşasında vurulur.

Gümüşsuyu'ndan Dolmabahçe'ye inen alan ve devamındaki yamaçta bulunan mezarlar, (günümüzde Vodafone Stadyumu'nun üst kısmı) kaldırılır ve buraya Dolmabahçe Sarayı'nın ahırları, Gümüşsuyu'na çıkan yolun sol tarafına ise Dolmabahçe Saray Tiyatrosu inşa edilir.

Mezarlığa vurulan ikinci darbe ise Abdülaziz Han dönemine aittir. Zamanla Avrupadaki gücünü arttıran Almanya, yeni

Kabataş yönünden mezarlığın görüntüsü

bir büyükelçilik binası inşa etmek ister ve bunun için arazi tahsisi arayışına girer. Almanlar, “Grand Rue de Pera” üzerinde (günümüzdeki İstiklâl Caddesi) bir yer aramaya başlarlar. Osmanlı Devleti, arayış içindeki Almanlara güzel bir büyükelçilik arazisi önerir: Burası Ayaspaşa Mezarlığı’dır!

Konunun güzelliğini gören ve şehrin bu yönde gelişeceği- ne inanan Almanlar, teklifi kabul eder. Ayaspaşa Mezarlığı’nın 55 dönümlük kısmı Alman Devleti’ne satılır. Almanlar, sahipli mezarların taşınmasını bekledikten sonra kalan mezarları da temizler ve büyükelçilik inşaatına başlar. Yalnız Sultan Abdülaziz’in bir ricası vardır: “Mevzubahis mezarlıkta medfun bulunan ve kabirleri Alman Büyükelçilik arazisinde kalan Silahtar Ali Ağa ve ailesinin kabirlerine dokunulmaması.” Almanlar, Sultan Abdülaziz’in bu ricasını kabul eder.

Günümüzde hâlâ Alman Konsoloslugu’nun alt kısmında olan mezarlar, konsolosluk bünyesinde bulunmaları dolayısıyla çok daha özenli bir şekilde korunmaktadır. İstanbul sırtlarındaki bu mezarları ziyaret edebilmek için aranan tek şart vardır: Alman vatandaşı yahut Konsolosluk misafiri olmak!

Türkiye’de basın ve gazeteciliğin öncüsü Şinasi, 13 Eylül 1871 tarihindeki vefatından sonra Ayaspaşa Mezarlığı’na defnedilir. Lâle Devri’nde, 1727 yılında vefat eden ünlü tarihçi Silahtar Mehmed Ağa gibi pek çok önemli şahsiyetin de ebedi istirahatgâhı olan mezarlığa, tarihimizin en acı yenilgilerinden biri olan 93 Harbi’nde (1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı) yaralanıp Gümüşsuyu Askerî Hastanesi’ne getirilen ve burada şehit olan askerlerimiz de defnedilir.

Mezarlık ve Alman Konsolosluğu